

4. Nem ad olyan módon való szabadságot,
Mindennek, mint József . . .¹ adott vólt,
A ki fiaitul s világtul búcsúzott,
Ágyában fekvén szép csendesen meghólt.
5. Mert gyilkosság által szakaszt ki sokakat,
Mint Abelt és Abnért, Mérnek az eő² fiát;
Egyebekre pedig küldi az hadakat,
Kiknek fegyverekkel ületi³ azokat.

(A verseskönyv 21—26. lapjain.)

BAROS GYULA.

KAZINCZY »SZÉPHALOM ÉS HÁZI DOLGAIM« CZÍMŰ FELJEGYZÉSEI.

— Írtam ezt 1810. Decemberben. —

Ez a' Praedium, akkor midőn az atyám osztályrészben átalvete, kevés házból állott. Az Atyám benne egy Serházat és a' Serházzal általellenben a' Bozsva bal partján egy házhelyet 's azt birta a' hol most Szakszon lakik. Hericznek nem vala egyebe egy nyomorult viskójánál, mellyben italt árútatott. A' Malmot ketten bírták közösen. A' Regmeczi más két nemes birtokos Daczó Pál Ur és Molnár . . . , nem csak nem bírt semmit a' Praediumban, de csak erdejét, az úgy nevezett *Ligetet*, sem használta; és ez világos jele, hogy a' Praedium nem Alsó-Regmeczhez tartozó Diverticulum, hanem külön határú birtok. Látni ezt a' Daczó József ellen 1775 táján folytatott Violentiális Peréből a' triumphált Anyámnak, mellynek authenticált Inquisitiójiban azt vallják a Tanúk, hogy ezen *Praedialis Liget nevű* erdőben Kazinczy és Hericz Urakon kívül senki más nem bírt. Jól emlékezem, hogy az Atyám azt sem engedte meg soha a' Regmeczi Bírónak, hogy itt jurisdicziót gyakoroljon. Azonban ez az Anyám özvegyi birtoka alatt lassan lassan becsúszott, nyilván azért, mivel az itt lakók Bírói hatalom nélkül nem élhetnek, 's magokat Bíró-választással 's tartással, kevés számokra nézve terhelni nem akarták. — Hogy ezen Praediumban több volt a Kazinczy jus mint a' Hericzé, megtetszik onnan, mert az erdő-bíroság, mint potior jusa mindég a' Kazinczyaké volt, mellyről familiám levelei közt láthatni egy Hericz Márton által 17 . . . ben subscribált Tractátust.

§. 2. A' helyet, mivel pusztán állott, sokféleképen hívták. Egyik neve *Eresztvény* volt, másik a' *gaznál* (mint Rómában *ad aquas*), harmadik a' *Malomnál*, 's Isten tudja mi egyéb. Tót neve leginkább *Pri-Mosztu* (a' hídnál). Az atyám és anyám a' Serháztól adtak neki nevet, 's midőn embereiket ide kiküldötték, úgy adták parancsolataikat hogy a' *Serházhoz* menjenek ki; 's ez a' név mostanig is fenn maradt. Én elébb Prenesztének akartam elnevezni; végre 1794-ben szüret után egy ágast állítottam fel ott hol most a' kút vagyon közel a' Szakszon sövényéhez, mellynek táblájára e' szókat írtam: »ABAUI VÁRMEGYE. PRAEDIUM. SZÉPHALOM. 1794. Ez a' tábla elavúlt, 's 1808-ban

egy újat állítottam az Ujhelyből jövő út jobb szélén az utolsó ház sövénye mellett, megtartván az előbbi felülírást rajta, 's csak az esztendő't változtatván 1806-ra, annak emlékezetéül, hogy én *abban* jöttem ide lakni.

3. §. Az Atyámnak erántam az vala plánja, hogy engemet úgy fog nevelni, hogy Religionarius Agens lehessenek. Az akkori nyomattatáshoz képest ez nem volt sem *nem természetes*, sem rút gondolat. Felküldött volna Bécsbe, hogy lássak és nyelveket tanuljak, sőt kiküldött volna a' külföldre is. Ő 1774-ben életének 42-dik esztendejében, mikor én 15 esztendő's voltam meghala, 's az ő halála véget vetett a' plánnak. Én azután még öt esztendeig laktam Patakot. — Akkor még az a' domb, hol most házam áll, valamint az a' hely is melly házamtól fogva a' Szakszon kertjéig benyúl, merő csere volt. Eljárván a domb alatt Regmeczről Patakra 's Patakról Regmeczre, már akkor kinéztem magamnak a' helyet, hogy ott én valaha építeni fogok. Az Anyám meghallotta a' gyermeke szavait, 's tizenöt esztendő múlva azután (a' Pataki szőlő szüretjében 1790.) parancsolta, tésessek delineatiót, tulajdon tetszésem szerint, ő felépíti; és egyedül azt fogja nekem imputálni a' mi készpénzbe kerül. Követ, fát 's napszámosokat ingyen ad hozzá, a' mennyi kívántatik.

4. §. Akkor nékem az a gondolatom volt, hogy Consil. Radvánszky Jánosnak és Báró Prónay Évának harmadik szülötte leányokat, Polyxént, most Ujhelyi Sámuelné, el fogom nyerhetni. Ennek testvére, Theréz, Özvegy Szerencsy Józsefné, tisztelt szoros barátném volt. Mutattam ennek az általam tett rajzolat, 's elmondottam az anyám ígérését. Ez azt mondotta, hogy nem jó a' mit választottam, 's azt vetette mellé, hogy jobbat, mint az Ipa épített Szinnyén, nem ismér. Elég vala nekem azt érteni, 's azonnal elvettem az előbbi rajzolat, 's ezt copiroztam; de úgy hogy a végső két szobákat szűkebbé tevém.

5. §. Az anyám félt a' soha ki nem elégíthető Ujhelyi Bossi Kőműves Mestertől 's úgy hagyta, hogy a' munka Radi Károly Pataki Építő Mesterre bizattassék. Ez az Olasz a' Pataki Kalv. Templom építésére hívatott-meg 's ott megtelepedett. Épületemnek ez leve szerencsétlensége. A' rossz ember a' ház fundamentomainak kijegyzésekor nem vette észre, hogy a peczeknél nem balra hanem jobbra kellett volna leszúrni a' fal' vastagságát jelentő másik peczket, 's a' szobák eltévesztett szeglettel épültek. Élhetetlen és felette szótalan ember volt; ha megjelent, munkásait megtekinteni, úgy nem szóllott, mintha Camaldulensis barát volt volna; 's így az épület rosszúl is épült, többbe is került. Az ebédlő és a' Mikóháza felé fekvő szoba közfalát le kelle egészen bontatnom mikor már a szobát boltozni lehetett, magam vévén észre, hogy az ebédlő belső hosszabb fala a' közepén álló ajtótól egy felé hosszabb mint a' másik fala felé.

6. §. A' fundamentum' kipeczkelésekor jelen voltam. Arra vigyáztam, hogy a' Pitvar' ajtaja és az ebédlő' középső ablakán keresztül egyenest menjen a' línea a' Kis-Toronyi Templom' tornyára. Jól állott így az épület a dombhoz és az alatta elmenő úthoz képest is. Ugy

ejteni, hogy a fronton fala inkább elfordítottassék az északi széltől, lehetetlen volt, noha óhajtottam volna.

Az 1790-diki szüret után mingyárt hozzá fogtak a' cserje kiirtásához, 's téiben köveket hordatott az Anyám és fát. Hogy itt gazdaságom is lehessen, maga írtatta ki azt a' táblát, melly a' Regmeczi részen a' rét szomszédjában az utolsó híd mellett áll. Ebben magam mintegy öt aranyat fizettem a' munkásoknak. Azután Meczenzöföket fogadtam, 's a' kis ligetből elkerítettem egy mintegy huszoneggy köből alá való gazt, körülsánczoltattam velük 's irtatni kezdettem, hogy a' két dombon nekem holdföldjeim, rétem, szőlőm, gyümölcsös, veteményes és méhes kertjeim angol ízlésben lehessenek. A' sáncz még most is meg vagyon. Ha megálmodhattam volna, hogy a' Hericztől zálogban bírt Regmeczi rész tőlünk elesik, még többet fogtam volna fel. Ezt így is általam birja familiánk, 's poltolék azért a' költségért, mellybe házam nekem az Anyám ígéretéhez képest ingyen esik.

7. §. 1791. Áprilisnak 11-dikén kezemhez jöve a' Helytartó Tanácsnak azon parancsolatja, mellyben viselt hivatalomtól (1786. Nov. 11-dikén léptem belé) mivel Leopold Császár nem tartotta igazságosnak, hogy Pápista Iskolákat Nem-pápista tisztviselő kormányozza, eleresztettem. »Quoriam non ab aliquod demeritum, sed unice ob differentiam Religionis« esett a' változás esztendei fizetéscmet 1500 ftot kifizették, 's azt ígérte a' Császár nevében a' Parancsolat, hogy első nyilással illendően fogok hivatalba tétetni. Nekem nem kelle semmi más nyilgálat, de az Anyám meg nem emészthette, hogy a' nélkül maradjak, 's e miatt 1791. Májusban Bécsbe kellett mennem, más hivatalért esedezni. Leopold Florencziába utazott Bécsből, 's Pizában koholt frígyet Francia-Ország ellen 's csak Augban jöve haza. Így történt hogy én csak Szeptben jöhettém-meg. Tudván az utánam küldött levelekből, hogy házam annyira felépült, hogy már csak a' fedelet kell felrakni, Mikóházáról nem Regmeczre, hanem Széphalomra vettem világos éjjel utamat, (Polyxén miatt Radvánnak tértem Pozsonyból) hogy láthassam. Már akkor tehát helyrehozhatatlan volt a' Radí' hibája. — Az ez esztendei Kalendáriumban felleltem a' Miklós öcsém jegyzését, hogy, Bécsben létem alatt, ő és a' bátyja, József öcsém, 1791. Májusnak 16-dikán tették le az első fundamentom kövét. Kiszakasztám a' jegyzést, 's hogy el ne hulljon, béragasztottam ide. Ebből az is látszik, hogy a' külső falak ugyan-azon esztendőben Júl. 27 d. készültek el.

die 16-ta May mane recte
hora 8va posuit
Josephus primum, atque
alterum Lapidem —
die 27^a Julii végezték el
a' Kőművesek az
épület külső falait
egészen. —¹

¹ A Kalendariumból kiszakasztott rész.
Irodalomtörténeti Közlemények. XIV.

Télben 1791 a' fedél is tökéletesen elkészült. Az Anyám kegyességét ezen építés körül véghetetlenül köszönöm. Mind ő vitte a' terhet; 's csak kevés alkalmatosságokban történt-meg, hogy, ha láttam a' kőművesek alkalmatlan órában jőnek, tulajdon erszényemből fizettem a' munkások héti dolgozásait.

8. §. Három esztendőök alatt ezután mindég építgettük a' házat. Én tulajdon erszényemből egy tizenkét ölnyi mélységű kútát is vájattam. Néki jött a' tél minekelőtte a' kút egész felülig ki lett volna rakva, 's beszakadt, 's azt újra kellett kiürítenem 's felrakatnom. Tulajdon erszényemből építettem pinczét is, 's négy vermet ásattam a' pincze körül életnek; mert az Anyám nekem szántó földet is adott volt. A' Regmeczi Gazda Laczkó János rosszul rakta-be földdel a' pincze 'torkát, 's a' pincze beszakadt. Ennek egyedül az a' haszna van, hogy ott most egy soha ki nem száradó tó áll, melly a' lúdoknak 's kacsáknak fürdőhelye. 1794 a' beszakadt pincze mellett egy másikat építettem, 's kirakattam a' torkát kővel. Midőn 1801. fogságomból haza jöttem, azt is beomolva találtam. 1807 ásattam egy harmadikat, 's az is beomlott, Ez a' harmadik ott volt ásva, a' hol most a' kertembe járok.

9. §. Midőn én 1794. Deczemb. 14d. Regmeczen elfogattattam, az a' része a' kis ligetből tett foglalásnak, melly Toronya 's Mikóháza felé fekszik, csaknem egészen ki vala már irtva. Még Dec. 13-dikán, szombat napon is ezt tisztíttattam, 's jól emlékszem, mint égett nagy rakásokban az igen vastag sok tölgyfa. — Az erdő mellett egy Alléet ültettem hársfákból; ez irtatlanul maradt volt. Az ezen foglaláson végig menő völgyben ribizlivel ültettem volt körül egy gömbölyeg táblát, 's sok almafa oltványim voltak benne.

10. §. Munkácsi fogságomból 1801. Júl. első napján értem Regmeczre. Lángoltam minél előbb láthatni Széphalmomat, de József öcsém attól észrevehetetlen örvök alatt mindég elvont. Későn vettem észre fortélyait és szándékát. Akkor kijöttem. Melly változások! Oltványaim, ültetésem ki voltak vagdalva; irtásaimat parasztok szántották; az épület téli ólja volt az öcsém juhainak, 's a' ganéj három lábnyi magasságra töltötte be a' szobákat; a' vaskapcsok, melyek a' falakat öszvevonták, ki voltak tördelve, 's el voltak lopdosva; a' juhászok a' béboltozott pitvarból jobbra nyíló szobában tüzeltek egész télen, és ez olly kormos volt, hogy ha bévakoltatott volna is, a' koromzsír általütött volna a' meszelésen. — Nem kínzom-el magamat annak elmondásával, hogy az öcsémtől, ki engemet ezen atyai jószágunk birtokából ki akara rekeszteni, 's arra kényszerítgetett, hogy egy gazdag leányt elvegyek, 's így arra szorítottam, hogy a' feleségemből éljek, miket kelle mind addig szenved-a' pénzt, 's én ennek felvétele véget Szeptemberben Lőcsére útaztam. Könnyen vethet hozzá kiki, hogy a' Kőművesek és Czigányok mint gazdálkodtak holmimmal. A' feleségem ide állíta ugyan egy Vilyi születésű leányt szakácsnének, 's egy vén német leányt, ki frajczímere volt. De a' német leány a' szobákat deszkázó 's padlászó Asztalos legénnyel, a' Vilyi leány pedig a' kőművesekkel vígan éltek, káromra. Ezt látván, szüret felé a' feleségem által jött az ajtótlán 's ablaktalan szobákba, az

ebédlőben tüzet rakatott, 's ott főzte ebédünket; míg én szüreteltem, a' házat ő őrzötte; az ablakainkat Nov. 28dikán rakták-fel, 's ezen szenvedések mind kettőnket terhesen elbetegesítettek, 's vele gyermekét ideje előtt letétették. — Télben Huszovszki Mihály zselléremnél főztünk 's mikor az idő megengedte, oda jártunk-le, enni. Ezen esztendőben még az a' szerencsétlenség is ért, hogy udvaromon álló hat öles kazlamat, midőn sertést ölénk, a Czigánygyermekék elégették, 's én minden széna nélkül maradtam. Télben az istalóm szalmafedél alá jutott. Szalmát hozzá pénzen sem kaptam eleget. Az Anyám feljött Semlyenből, 's ámbár a' jószág Árendában volt, módját lelte, hogy valami szalmával segíthesen.

17. §. Ezen esztendőben (1806. Aug. 18d.) az 1805. Aug. 8d. született Iphigenie nevű lyányom. Kázmért megholt. A' Kassai Püspök Szabó András megengedte, hogy kertemben egy helyet familiai temetőnek szenteltethessek fel, 's a' gyermek 21d. Aug. általhozattott 's belé temettetett. Körülültetem ősszel boszkéttal, hogy a' kertben járók szemei elől a hely elrekesztessék.

18. §. Ezen esztendőben ősszel a' temető mellett le az árokig szilvást ültettem, 's a' temetőig vett oltványokat 's vad fákat. A' szilvás 1809 termett először. Az oltványok többnyire ki veszték.

19. §. Jégvermet ásattam. Belé vette magát a' víz, 's be kelle hányatnom.

20. §. 1807-ben meg kelle pihennem az építéstől, mert tavaly sokat költöttem, 's a' szőlő sok pénzt emésztett-meg. A' liget felé fekvő szeglet szobából konyhát csináltattam, 's vas rostélyokat az ablakaimra, jaloux-kat azon két szobára mellyben laktunk. — Ősszel ismét ültettem szilvafákat. Azokat nékem, valamint a' tavalyiakat is, Csörgőn lakos Timár János Uram adta.

21. §. 1808-ban a' tyúkól épült. Ősszel pedig az konyha. De ezt el nem leheté végezni, mivel hozzá későn fogattam. Ez esztendőben építtem azt a' házat is, mellynek sövénye mellett a' Praedium nevét mutató tábla áll.

22. §. A' Napamnak egyetlen férjfi testvére Gróf Roggendorff Kajetán, első ifjúsága oltá Maylandban lakott. Még 1771. Szept. 12d. Consiliariusnak neveztetett volt ki Maria Therezia által. Ámbár úgy vala nevelve, hogy valaha Követséget viselhessen, megszeretvén a' Maylandi lakást, megmaradt ezen hivatalában a' Kormánytartó Tanács mellett, 's nem óhajtott soha egyéb lenni. Folyvást beszélvén még Angolul is, ő vala arra rendelve Maria Thereziának ott lakó fija Ferdinánd Fő Herceg által, hogy a' nevezetesebb Idegenek általa vezetessenek-fel udvaránál, 's ifjabb esztendeiben ő vala Ferdinándnak tánczosa. Lovagja lett a' Hetruriai Szent István Rendének, melly a' Maltaival egy rangban áll, 's olly tekintetben élt ott, hogy két komornyikot 's kengyelfutót is tartá. Olly nagy volt bizodalma a' mi ügyünkhöz 's fegyverünk szerencséjéhez, hogy ámbár a' francia seregek már közelgettek Maylándhoz, vesztég maradt, 's csak akkor szaladt-meg mikor többé semmijét nem leheté megszabadítani. Ekkor ment egyedül gyémántjait vivén. Talán öt esztendő után Finanz-Praesidentnek neveztetett-ki Paduában. Innen ismét meg-

szalasztották a' francziák. Ezen elakadásában az atyja testvér hűgának Herczeg Salm-nak fiához a' Gurki Herczeg-Püspökhöz vette magát, 's kérte, hogy ez írta a' testvér bátyjának, Herczeg Salm Károlynak, 's kérné, hogy néki a' tőle által vett jószágok fizetetlen harmadrészét neki nem, míg, hogy magamat emancipálhassam az ő rabságából, meg-házasodtam.

11. §. Férj valék, 's atya már, 's még nem vala semmim. Az Anyám előtt tett remonstrációim, kerésim, rimánykodásaim nem egyebet vontak magok után, mint azt, hogy képzelhetetlen gorombaságokat szenvedjek. Az Ipm 1905. Május olta feleségemet Ér-Semlyénbe le nem eresztette, 's ezen esztendőben November 13d. Bécsbe bejött. Nem fáradtam-ki kérti az Anyámat, hogy sorsom eránt valamit rendelni méltóztassék. Haszon-talanok voltak újabb kéréseim is. Ezen rettentő fekvésben nem tehettem egyebet mint azt, hogy az Abaujvárm. Gyűlésen 1805. Decemberben egy Protestatiót adtam-be az Öcsém ellen, ki Regmeczet Arendába vette-ki az Anyámtól, hogy testvéreit mindenből kirekesztesse. Ez hasznosabb volt mint gondoltam. Az Anyám 1806. talán Febrúáriusban Ér-Semlyénből Álmosdra ment által Péchy Imre bátyámhoz, 's vele nekem bizonyos írott ajánlást adatott meg, mellyet én minden szó nélkül elfogadtam, nem mintha jónak láttam volna, hanem mivel az jobb volt semminél, 's Anyámmal vala dolgom. Ezen plán szerint nékem ide kelle lakni jőnöm, 's ezer forintot ada, hogy a házat lakhatóvá csináljam.

12. §. Martiusban feljöttem Semlyénből, 's a' Széphalmi Molnár kezébe pénzt adtam, hogy ő nekem vegyen istálóhoz való fát; meg-alkudtam a' meszet a' Lagmocziakkal; Contractusra léptem egy Fűzéri kőműves mesterrel (az Ujhelyiek illy későn már a' munkát általvenni nem akarták), 's Czigányokat állítottam vályogvetéshez. Három holnapig, míg a' mész elkészült, Kázmért múlattam, a' feleségemmel 's leányommal, az Ipm'házánál, lovaimmal 's cselédeimmel.

13. §. Júniusnak 10dikén érkezett a' mész, 's én viradtakor Kázmérből idejöttem inasommal 's egy szakácsnéval. Az épületben nem vala egyetlen egy ajtó 's ablak is. De nyár lévén, az ablakokat gyékényekkel betétettem, 's békével türtem bajaimat. Itt nem bírtam többet két zsellérháznál, 's minden handlangert bajjal kerestettem 's gazdagon fizettem. A' czigányok egy fedél alatt s ajtók nélkül laktak velem. — Könnyű képzelné ezekből, melly gazdaság volt az enyém.

14. §. Első dolog volt az, hogy az öcsém a' juhainak trágyájokat a' maga földjére, minekutána a' ház Álmosdon már nékem általadatott, kihordatván, még annyit hagyatott benn a' szobában, hogy a' bűdösség miatt meg nem maradhattam, 's közel egy lábnyi magasságra álló ganajat magamnak kelle kihányatni. Azután a' pitvarból Ujhely és Mikóháza felé nyíló szobának boltját lebontattam, hogy ide ne öljön, mert rajta nagy repedések voltak. Ennek tégláji arra segítettek, hogy az Ujhely felé álló kéményt Septemberig felvihettem 's elkészíthettem. Addig míg az Ujhely felé fekvő két végszoba bévakoltatott, 's kideszkáztatott, magam az ebédlőből Mikóháza felé nyíló szobában laktam; téiben itt lovaim, a' mellette álló kis szobában pedig tehenem és igás bivalyom tartattak.

15. §. Midőn Jún. 10d. ide költöztem, egyedül az a két szoba volt vakolt, mely az ebédlőből Mikóháza felé nyílik. De üresen állván kétezer háromszáz nyolczvanhét napig tartó fogságom alatt és azután 1801. Juliusa oltá 1806 Júniusáig, az itt tanyázó Juhász és más rossz emberek annyi kárt tettek a vakolásba, hogy az kevéssel volt jobb mintha vakolva sem volt volna. Az ebédlő, a pitvar, boltozatlanok voltak. Az említett két szoba boltja leveretettvén, szűkebbé tétettem a pitvart, hogy a mellette álló két szoba annál bővebb legyen. Ezen esztendőben elkészült az istálóm is.

16. §. Augusztusban Csernel Dániel Úrnak Újhelyi Kis-Szárhegyi dézsmás elpusztult szőlejét 2500 frnton, termékkel együtt pedig 3000-en megalkudtam, száz arany vinculum alatt, ha 'a pénz szüretig le nem tenném. Ezt azért vettem meg, mert a szüret előre jónak látszott, és akkor más eladó nem volt. Bosnyák Pálné Asszony Lőcsén, megígérte tenné-le. A Herczeg, látván hogy Rogendorff nőtelen és öreg, ezt cselekedni nem akarta; de ígérte, hogy őtét holtig eltartja, mint atyafit. Rogendorff megbosszankodott, nem fogadta-el az ajánlást, 's bizván Cousinjének ígéréteben, hogy őtet esztendő alatt Kánonokká teszi, mellyhez még az a rettegés járult, hogy az Udvar őtet Lembergbe küldi, Pappá lett. Míg a Püspök ígérteit teljesíthette, öszvevesztek egymással. Ezen elkeseledésében ír a hűgának Kázmérba, hogy ő asylumot csak nála keres 's karjai közt óhajt meghalni. A Napam feltörvén a levél pecsétjét, 's meg nem álmódván mi lehet benne, fenn szóval kezdte azt olvasni az Ipam jelenlétében. Ez elijedt; azt hitte, hogy az Udvarnál nevelt R. spion lesz házánál, 's előtte szólni sem merhet, 's kimondta, hogy őtet el nem fogadhatja. A Napam titkos könyűket hullatott. Irjunk Ferencznek; mondá néki a feleségem, hogy jöjjön által, 's tégyük neki a propositiót; én felelek érte, hogy Ferencz elfogadja; Széphalom közel van Kázmérhoz; Nagysád gyakran fogja a bátyját láthatni, 's tudja, hogy ő jó kézben lészen. — Általmentem, s megköszöntem a Sophie bizodalmat — Rogendorff miatt elkészítettük a Mikóháza felé fekvő két szobát. Ez Novembernek . . . jött hozzánk, 's 1808. Jan. 7d. megholt. Temetőmben fekszik Legenye felé a szegletben.

23. §. 1809. lángola a háború és így építés felől gondolkozni nem lehetett. Ez idén építettem házi cselédimmal a disznó-ólat 's kihid-lásoltattam az istálómat 's tehénólat; eddig a nélkül lévén, mert az Őcsém azt a gazságot követte el velem, hogy ámbár jusom vala az Anyám Molnárival parancsolni, azt mindég elfogta, felesége egy izben az itt munkán lévő Molnárokat is béparancsolta. Készebb valék nálók nélkül ellenni, mint izetlenségre adni alkalmat, 's így lovaim szenvedtek. Egy vemhes kanczám úgy dőlt a jászolba, hogy tölgyét öszvetépte, 's ki kelle vagdalni a karókat, hogy felállithassék. Ez idén tavasszal keremnek Toronya felé való kerítését végig ültettem mogyoróval, egyébűtt pedig fűzfa karókkal kerteltettem-bé; de a fűzekből kevés fogamzott-meg a példátlan száradtság miatt. A Bányácskai szegletben levő veresfűzek ez idén már három esztendősök, 's mivel az a hely nedves, jól megfogamzottak.

24. §. Kertemnek napkeleti része soha trágyázva nem volt; nem csuda tehát, hogy ott az ültetés sikertelen volt sok ideig. Ezen felül ott a' szántás miatt oly rettenetes gerendések voltak a' földek, hogy azt négy esztendei igazítás sem tudta kiegyenesíteni.

25. §. 1809. Máj. 15dikén estveli tíz óra után nyolcz szökevény, oláh születésű, 's fegyveres katona egymás után felszívárga házamhoz. Gazdám és a' szobáimat meszelő kőműves épen le felé indultak innen, éjjeli nyugalmukra, 's első tekintettel kiismerték, hogy rossz járatbeli vendégek. Kérdéseikre, hogy itt ki lakik, azt felelték, hogy a ház laktalan; most építik; 's homályos lévén az estve, 's a' ház vakoatlan, 's az egyik ember kőművesi szereket vivén, hittek nekik a katonák. Azalatt mind a nyolcz megjelent puskákkal: »Hát hol lehet bort, kenyeret 's szalonát kapni?« — A' kőműves és Gazda levezette a' Zsidóhoz. Ott kaptak a' mit kívántak, ittak, 's két katonát strázsára állítottak a' Csapszék elébe. Jól lakván, tíz forintos bankót váltattak, kifizették a' Zsidót, a' kőművest kalaúznak hajtották Szőlőskéig, 's mentek. Én mind ezeket csak más nap reggel tudtam-meg. Azelőtt való éjjel nyilván ezek rablották-ki a' Radváni Molnárt.

26. §. Ismét tulajdon embereimmel építettem 1810. azt a' cselédházat, melly Udvarom mellett túl az úton áll. Tapasz nélkül ment télnék, mert Septemberben állíttatott-fel.

27. §. 1810. Jún. 2dikán a' Szárhegyi szőlőmet eladtam Újhelyi Kávés Dobai Imrének 2400 forinton: de helyébe a' Köveshegyi szőlőmet vettem Kassai Sámuel Ujhelyi Nemes lakóstól 2000 f. — Jún. 3dikára virradván olly dér volt, hogy itt a' paszuly mind elfagyott. Ugy elfagyott a' szőlőm is, hogy benne ez idén nem leve több mind $7\frac{1}{2}$ hordó taposott és 1 hordó sajtolt borom. Kevés bor vala az egész Hegyalján; asszút pedig csak icze számra árúltak, nem mint másszor putton számra.

28. §. 1807. tavasszal fel fogtam azt a' pusztát, melly a Szakszon kertje és a liget közt volt. 1808ban általadtam Ondó nevű Zselléremnek, ki alatta házat épített. — 1807-ben kibecsűltettem Belyus nevű Zselléremet is 's a' ház már enyém. — 1808. Orosz János, 's a' fija János 's Vaskó telepedtek-meg alattam, 's így most 1810-hen Decemb. ezek a' Zsellérem: 1. Huszovszky Mihály 52 napos; 2. ifjabb Orosz János 52 napos. 3. Orosz János az öregebbik 18 napos, 4. Ondó 5. Az Ondó testvére a' Molnár, minekutána Hadvigárt rosszasága miatt a' házból elkergettem szüret után. 6. Csizmár Gyurka, a' Belyus féle házban. 7. Vaskó. Az öt utolsónak rétet is adtam és egy köblös földet a' liget szegletében jó-akarattól és addig a' meddig magamnak fog tetszeni. A' két elsőbbnek a' házhoz való rétjei s földje vannak.

29. §. 1807ben Gazdám Huszovszky Mihály emberem volt. — 1808ban nem tartottam gazdát. — 1809ben az Kosarka János Mikóházi volt Molnár volt. — 1810. ifjabb Orosz János.

30. §. Az anyám a' felső réteken egy rétet ajándékozott 1809. tavasszal. A' szenáját elvitte a' víz tavaly, ez idén pedig 1810 embe-
reimnek osztottam-ki. — 1810 adott egy másat a' liget alatt túl

Mikóháza felé az úton. Az úgy el volt lepve kővel mikor adta, hogy annak egynehány esztendeig nem veszem semmi hasznát.

31. §. 1807ben, akkor tájban midőn Eugenie Kázmárt Dec. 4dikén született, felfogtam egy gyepet a' szőlőkön túl levő Regmeczi erdőben. Pásztor kell annak a' mit belé vet az ember, és így oda veszván első vetésem, róla letettem.

32. §. 1810 Decemberben Kázmérből szekeren szilvafialokat hozattam, 's elültettem a' Bányácsi földekről 's a' ligetből lejjővő patak 's a' Szakszon földje mellett. 1810ben oltványaimat is szaporítottam, kiveszván többnyire azok, a' melyeket Kassáról a' gróf Schmidegg kertészétől 's egy faárló Némettől 1807 és 1808 vettem. — 1809. Ujhelyi Prof. Nováki oltogatott kajszi baraczkokat és almát. A' kertem ajtajában álló Populus Canadensis itt termett 1808ban egy ágáról azon Regmeczi kertben álló fámnak, melyet a' Pesti Botanicus kertből 1793ban hoztam volt. Populus Italicáimnak két legöregebbjét Regmeczről hozattam-ki. A' Gyászfüzemet 1808. ültettem. A' gyertyán spállért is 1808.

Közli: DÉKÁNI KÁLMÁN.

ARANY JÁNOS LEVELEI ABONYI LAJOSHOZ.

A Magyar Nemz. Múzeum könyvtárának újabb szerzeményei közé tartozik *Arany Jánosnak Abonyi Lajoshoz* intézett négy levele, melyek mindegyike szerkesztői tevékenysége közepett mutatja be a nagy költőt. Közzé teszszük a leveleket az Irodalomtörténeti Közlemények legutóbbi füzetében megjelent hasonló tárgyú kis közlemény kiegészítésül.

I.

Pest, május 7. 1861.

Tisztelt uramöcsém!

Ha kegyedet az alkotmányos élet gondjai nem foglalnák le annyira, hogy olykor olykor a múzsáknak is ne áldozzon: szívesen kérem, lenne szíves — ha kész novellája van, azonnal felküldeni lapom számára. Egyébiránt valami 14—15 napig várhatnék, de akkor erősen fog szorulni a kapcza.

Ha e határidőre nem ígérhetne, legyen szíves tudatni, mikorra bizhatom.

Becses válaszát várva, maradok

őszinte tisztelője
Arany János.

II.

Pest, május 6. 1862.

Kedves uramöcsém!

Azon kezdhethném, hogy »ha levelem meg nem kapja« stb. — mert igazán nem tudom Pesten lakik-e most, vagy Abonyban. De azon reményben, hogy tán kezébe jut mégis, koczkáztatok egy szíves kérelmet:

nem volna-e egy novella készen vagy készüléfében a Figyelő számára? 3—4 hét alatt nem lenne késő, önként értetődven, hogy azon túl is bármikor szívesen veszek öntől dolgozatot. De most nagyon kifogytam a beszélyféleből s mennél hamarabb jönne, annál kedvesebb volna.

Egyébiránt vegye üdvözetemet s minden esetre örvendeztessen meg becses válaszával, tudassa legalább, nem tévedt-e el levelem.

Pest, május 6. 1862.¹

Szives tisztelője

Arany J.

III.

Pest, dec. 27. 1863.

Kedves uramöcsém!

Mind vártam, hogy e félév folytán vagy a jövő év kezdetére meg-
lep még egy novellával, de miután semmi híre, azt kell hinnem, hogy
kegyed is azokhoz esküdtött, kik a Koszoróban nem tudom miféle cliquet
látnak más tehetségek elnyomására. Szegény Koszorú még csak nem is
védi magát a megtámadások ellen s mégis ő a bűnbak, a legnagyobb
irodalmi botrány, melyet mindenfelől ostromolni kell.

Ha ön a Koszoróban nem ily rettenetes összeesküvést s szerkesztő-
jében nem a legnagyobb ármányszörnyeteget látja: kérem ne vonja meg
közreműködését; s igen jól esnék, ha már január elején kaphatnék egy
novellát — akár hosszú, akár rövid lenne — mert a kik biztattak,
még egyre késnek, vagy nyulfarknyi dolgozattal ráztak le nyakukról.

Becsés válaszát *igen* vagy *nem* esetében egyaránt kérve, szives
üdvözléssel maradok

tisztelője

Arany J.

IV.

Pest, aug. 3. 1864.

Kedves öcsém uram!

»A mi nótáinkat« nyomják erősen: az *első* kötet már meg is van
s a többi gyorsan követendi.

Én a kéziratban némi *stilaris* változtatást teszek, mert arra a társa-
ság által vagyok megbizva: de igyekszem, hogy e miatt az értelem ne
szenvedjen, sőt a szabatosabb kifejezés által még nyerjen. Remélem meg-
lesz elégedve eljárásommal.

Most úgy gondoltam, czélszerű lenne mutatványt közleni a Koszorú-
ban, hogy a figyelmet iránta felköltsük s az érdekeltséget függőben tartsuk.
Erre legjobbnak látnám az I. kötet 2 első fejezetét közleni, mely a Laczi
bácsi jellemzése által, characterek tekintetében is érdekes, a Menyus bácsi
episodja által pedig fölgerjeszti a kalandosság érdekét, a nélkül, hogy a
mese további folyamát és kifejlődését elárulná.

¹ Teljes hűség kedvéért megjegyezzük, hogy Arany János szórakozottság-
ból e levelet két helyen is ellátta dátummal.

Azon reményben, hogy jóváhagyását megnyerem, már a közelebbi számba szedetni akarnám: de egy bökkenő van: én e *mutatványért* nem adhatok díjt a t. példányon kívül. Nagyon leszálottam e fél évben s még így is bukom, ha a munkák egy részét t. díj nélkül kapom meg.

Ha ellenére van, a mit cselekszem: írjon rögtön; máskép hallgatását beléegyezésnek véve, szombaton vagy hétfőn lenyomatom azt a pár ívet.
Szives üdvözléssel

Arany J.

Közli: DR. ESZTEGÁR LÁSZLÓ.

KAZINCZY KÉT LEVELE SZERDAHELYI LÁSZLÓHOZ.

Tellyes bizodalomú Drága Nagy Jó Uram,
Királyi Fiscalis Uram!

Az Ujhelyi Nemzeti közös Oskola leg-inkább a' Méltóságos Cameralis Uraságnak adakozása által állítatott abba a' karba, a' melyben most vagyok; és úgy a' Patronatus elsősege szerint az Oskolának igazgatása is minden mások felett a' Mlsgos Uraságot és annak Repraesentansait illeti. Ezek a' tekintetek bátorítanak engemet az Urat ezen levelem által arra kérni, hogy ezen Oskola mellett Szolgáló Tanítóimtól védelmező pártfogását meg ne tagadni, 's egyebekben is az Oskolának a' Fels. Rendelések által ki-mutatott tzelra jutását elő segíteni, és így az Oskolának helybeli Igazgatását által venni méltóztassék. Nem von ez a' Nevezet semmi egyéb terhet maga után, hanem hogy arra vigyázat legyen hogy a' Professorok a' ki szabott órákat el ne mulassák, a' fenytékben magokat el ragadtatni ne engedjék, ha valaki a Tanítókat valami váddal terhelné, azt a' meg hasonlást el-intézzze, az általam meg-küldendő Circularékat a' Tanítóknak ki-adja, a' kétszeri examenen meg-jelenjen, és a' Professorok által beadott Semestralis Relatio Tabelláját hozzám útasítsa. Annál nagyobb bizodalommal teszem pedig én ezen kérésemet az Ur előtt, mivel a' Fels. Normativumok szerint el-vagyok tiltva ezen Oskola Directióját Papi személynek által adni. Kérem az Urat alázatosan, hogy ezen első kérésemet tellyesíteni méltóztassék; azon fogok lenni, hogy annak viselése minél kevesebb alkalmatlansággal legyen. Egyéberánt betses favoriba ajánlva valóságos tisztelettel maradok

Az Urnak Kir. Fiscalis Urnak

Regmecz. 12-i Jan. 1791.

alázatos szolgája
Kazinczy Ferencz.

(Hátlapon: 115 = 1, czeruzával 1834.)

Czím: A Monsieur Monsieur de Szerdahelyi, Fiscal Royal du Domain de Saros-Patak. I. I. à Ujhelly.

A boríték hállapján: 3 29-n Januárj 1791. P. H.

(Magyar Nemzeti Múzeum levéltára. Szerdahelyi család lt.)

*Tekintetes Nemzetés Vitézlő Agg-Csernyői Szerdahelyi László Urnak.
Sok Tekintetes Nemes Vármegyék Fő-Táblabírójoknak különös bizo-
dalmú drága jó Uramnak 's Öcsémnek. Újhely.*

Tekintetes Fő Táblabíró Úr,
különös tiszteletű drága jó Uram,
kedves Uram Öcsém.

Váratlanul jelene meg nálam Báldovszki Úr, mert én csak azt vártam, hogy az Úr Uram Öcsém, kérésemhez 's előbbi levelében tett ígérétehez képest, nékem elébb felőle csak a' kívánt bővebb tudósításokat fogja küldeni. Ez az Úr érett-lelkű, szeretetreméltó, tudományos ember, 's látom módjából, látom beszédéből, hogy tudja mint kell nevelni s' vezetni a' gyermekeket. Ezen elakadásában Uram Öcsémnek segíteni nem tudok. Ugy végeznék, hogy most menjen vissza, végezze dolgait az Úrral Uram Öcsémmel, és ha neki úgy tetszik, holnap beküldök érte, hogy itt legyen míg a Sógorom ezen holnap 20-dikán megérkezik, 's neki szólhatunk, ha nem leszen e szükség reá.

Maradok alázatos tisztelettel
Az Urnak Uram Öcsémnek
Széphalom, Nov. 14d. 1817.

alázatos szolgálója
Kazinczy Ferencz.

(Hállapján : 14 Nov. 1817.)
(M. Nemzeti Múzeum. Szerdahelyi család levéltára.)

Közl: THURZÓ FERENCZ.

ALVINCZY PÉTER ÉLETÉHEZ.

(Kassa város jegyzőkönyveiből.)

(Második közlemény.)

1623. 28. Julii. Extraordinaria. Fuit frequens amplissimus senatus unacum tribuno et senioribus inclytæ communitalis.

Dominus iudex proposuit: Ez elmúlt napokban néminemű dolgot akarván végben vinnünk, jelen lévén Langh uram, Szegedy István és Melda György, úgy Kezdé Alvinczi Péter uram nagy keservesen proponálni ily tenorral: Bizony nagy szívem fájdalmával vagyok, hogy ennyi időtől fogva majd 17 esztendeje, hogy ebben az ecclesiában tanítván, semmi discordia és veszekedés sem az német nátiótól, sem mitőlünk nem adattott; hanem im mostan, az melyet immár ugyan nem szenvedhetek, történt ilyen dolog, hogy ez napokban hittam magam personaliter az német káplánt, hogy beszélgetésnek okáért jönne hozzám ebédre tíz órára. Melyre ő felele, hogy Buseus német predikátor uram, minthogy ő nálánál nagyobb volna, megtiltotta, hogy ne conversálokadjék velem. És noha ez előtt halottam ezt is, hogy nagy mód nélkül predikációjában mondta volna azt Buseus uram, hogy valakik úgy nem confiteálnak, mint ők, szintén úgy járulnak az úr vacsorájához, mint salva reverentia az disznók. Melyet noha az anyaszentegyházban Istenem előtt és az szent gyülekezet előtt

előhozván, kértem az Uristent, hogy bocsássa meg bűnét, mert méltatlan mondotta felőlünk. És ez is csak mind ebbenmaradt. Hanem ennél is immár nagyobbalegyített engem. Mert ez elmúlt napokban jött ide városunkban egy predikátor Besztercebányáról, kit az lőcsei superintendens, Zablerus uram commendál irásában Buseus uramnak, hogy ne hagyáná, hanem valami conditióra segítené, ki mikoron sok ideig szemben nem lehetett volna Buseus urammal, kereste és találta meg az brandenburgi herceget, minthogy patronussa is volt és ő birtoka alatt is lakott, onnan az herceg igazította én hozzám, Alvinczi Péterhez, commendálván nekem, Alvinczinek, hogy legyenek segítséggel ő Kegyelmének szegény predikátornak, ki mikor én hozzám, Alvinczihoz jött volna, nagy becsülettel fogadtam és kértem, hogy legyen várakozásban, igérvén, hogyha occasio és conditio találtatik, kész leszek ő kegyelmét promoveálni. Interim asztalt szerezzem magának és én, Alvinczi megfizetek érte. Ez az predikátor azután sok tekerzése után, hogy Buseus urammal nem lehetett szemben, igen commoneáltatott, hogy Buseus uram csak szemben sem akarna lenni vele, az leánya által akarta Buseus uram akaratját megérteni az predikátornak, kit ez ugyan nem cselekedett, jelentvén, hogy az leány tartsa az konyhához magát és ő férfi lévén, nem kívántatik, hogy ő mondja meg azt, az mit ő mondani akar Buseus uramnak. És ez is abban maradt. Hanem tegnapelőtt ugyan megvárta, hogy az templomból kiment Buseus uram és mindjárt ugyan az cimiteriumban megszólította Buseus uramat salutálván, ki mikoron kívánná tőle, hogy lenne segítséggel és commendálván, valami állapotcskára promoveálná, kire Buseus uram ilyen szókkal mindjárt dorgálni kezdette: Ha promotiót kívántál, miért mentél az marchióhoz és Alvinczihez, az kit tudnak micsoda hitben legyen, mert ő suspectae fidei homo. Melyet énnekem az szegény predikátor, keservesen panaszkodván, megmondott, az melyet én soha bizony el nem szenvedek, mert bizonyítom az én Istennemel, hogy soha az nem voltam, de én egyáltalában kegyelmetek előtt azt mondom, hogy ő vele soha bizony egy suggestusból nem predikálok, hanem inkább elleszek az officiumom nélkül és oly helyre megyek, az hol suspectus nem leszek. (A község erre azonnal kihallgatta Kinaszt Bálnit, »az német káplánt«, Gebauerus János »peregrinus concionator«-t és Buseust. A jegyzőkönyv e része latin nyelvű.)

Még ugyanaz nap: Adveniens dominus Alvinczius, nativa sua lingua coram ampl. senatu et communitate dixit: Vagyon immár Isten segítségével közel 16 esztendeje, hogy én ebben a szent gyülekezetben tanítok és mindenkor szép correspondentiát tartván az német natióval, minden discordiát távoztattam. Hanem ez elmúlt időkben ám amaz istentelen ember, az kit nevezni sem akarok (Musculus)¹⁾ hintetet vala köztünk, az kinek falsímenje ki volt, az immár megholt. De azótától fogva minden háborúság és viszázkodás eltávoztatott köztünk. Hanem ez napokban, az mint kegyelmeteknek immár értésére vagyon, Buseus eléggé megújítván az discordiát, cselekedett is, holott engemet rutul és nem igazán, bizo-

¹⁾ Német predikátor.

nyítom az én Istenemmel, diffamált, suspectae fidei homonak nevezvén. És az többi is, az kit nem tagadhat, de az ki immár nagyobb, csak tegnap esék értésemre, hogy némely baráti intették, hogy az barátságos conversatiót követné velünk és ne egyenetlenkednék, melyre ő, Buseus uram azt mondta ilyen szókkal: concordiam quidem fovebo, sed talem, uti Athanasius habuit cum Arrio. És így magát Athanásiusnak, engemet pedig Arriusnak nevezvén, mindenképpen gyűlölségét kimutatta, holott inkább jobb volt volna, hogy engemet ő Felsege ne is teremptett volna, hogy sem én az volnék; avagy inkább tőkéné (?)² vagy egyéb állattá teremptett volna ő Felsege, lássa meg az Isten. Mert én sem suspectae fidei homo nem vagyok, sem az a kinek nevezett, mert nem szintén oly elfelejtett elméjű hallgatóim vannak és voltak az idő alatt, hogy meg ne tudták és ismerték volna én bennem, ha suspectus voltam volna tanításomban. Az én Istenemmel bizonyítom, nem voltam soha suspectus; sőt úgy igyekeztem tanítani, hogy azzal az én tanításom által az Itélőszék előtt is kiki az én hallgatóim közül bizvást megállhasson és üdvözlhessen. De mindezeket, melyeket én reá bizonyíthatók, nem akarom elszenvedni, hanem én vele egy predikáló szent székből nem akarok többé predikálni; el lehet kegyelmetek énnám nélkül; azért kegyelmetek lássa, mert én ez mai napságtól fogva egy székből vele nem predikálok.

1623. 4. *Septembris*. Extraordinaria. Fuit frequens amp. senatus et tota inclya communitas. In negotio domini Alvinczy et domini Busei. Dominus iudex proposuit: Emlékezhetik az nemes község, hogy ez elmúlt időkben az minemű controversia esett volt Alvinczius uram és Buseus uram között, melyet mind az két natio szivek szerint forgolódván, hogy az egység meglehessen, azt feltalálván, hogy Buseus uram reconciliálja magához Alvinczi uramat. Azért ő kegyelme is Buseus uram, magába szállván, az mint értettem, immár kész deprecálni és magához reconciliálni Alvinczi uramat. Kegyelmetek azért lássa, hivassuk ő kegyelmét. Deliberatum: Méltó. Felhivattatván ő kegyelmek, mindketten bejövének és bíró uram ő kegyelme eleikben adván okát, miért hivatattanak volna fel, Alvinczius uram nagyszépen megköszömvén, intését bíró uramnak acceptálta, offerálván magát az egy szeretetnek és békességnek studeálni mindenkoron és mostan is kész az conditiók szerint megbékélleni, melyek ezek, hogy deprecáljon Buseus uram; másik hogy ezután sem mire okot ilyen dissensióra ne adjon; harmadik, hogy az mely emberek, ugymint predikátorok által ez kijelentődött, ezen dologért el ne küldetessenek; és így ezeket acceptálván, kész, az mint mondá, békességre. Erre bíró uram Langh urammal megtölmácsoltatta Buseus uramnak Alvinczi uram kívánóságát, melyet Buseus uram ugyan sok beszéddel, sőt majdnem mintegy feddéssel, sok locusokat citálván az Szent Írásból, jelentette az többi között, hogy nem kellett volna Alvinczi uramnak azok delatiójára fülét hajtani; másik, hogyha valamit vétett volna is, jó idején magához kellett volna szólítani és megmondani: ezt, ezt hallom felőled, azért lássad, mert ez nem jó leszen etc.; ezt sem cselekedte, hanem mindjárt azoknak

² Tőkéné (?).

szavoknak helyt adván, engemet reusnak talált. És ezeknél többet szám-lálván elől, úgy hogy majd ugyan accusálni látatott Alvinczi uramat, esküvén az szent Istenre, hogy ő innocens mindazokban, az melyeket mondottak ő felőle, mindazáltal az mit vétett, kéré, hogy megbocsásson ő kegyelme és ezután legyen az jó fraternitás és szeretet közöttök. Erre Alvinczius uram nagy szive fájdalemával felele deák nyelven: Tisztelendő nemes Tanács etc. Im én úgy jöttem vala fel az kegyelmetek becsületes hivatalára, hogy ő kegyelmével, Buseus urammal szépen egymás között jövőndőbeli szeretetnek mostan felöltözött ruhájában menjünk alá és azt foveáljuk! De nem hogy ez reconciliatio volna az ő kegyelme szava, de exacerbatio, ő kegyelme nagy predikatiót hozván elől, azt tudja, hogy én sem tudom, mire való locusok azok. Istennek hála, bizony jól tudom. Azért én semmiképpen mostan immár semmire nem mehetek, hanem továbbá kell, elmémben szállván, erről gondolkodnom, mivelhogy sokféle vétéssel carpál ő kegyelme, egyik az levitas; másik arrogancia, az mely bizony én bennem nincsen, nem volt, nem is leszen; azért egyáltaljában ad ulteriorem deliberationem veszem dolgomat. Erre biró uram szólván, Buseus és több tanácsbeli uraim is, addig szóltanak, hogy magában szállván és ezt mondván, az melyeket ő kegyelme proponált, nem oly értelemmel mondta, hogy Alvinczi uram exacerbáltatnék, hanem hogy inkább enyhítődnek, de azt mind hátra hagyván, annyira ment az dolog, hogy kezet nyujtván Alvinczi uramnak ezen szóval monda: Si contra reverendissimum dominum Alvinczium aliquid commiserim, rogo mihi dimittatur. Juro per Deum sanctum me imposterum synceram amicitiam et fraternitatem pacemque colere cum dominatione vestra et sibi adiunctis. Dominus Alvinczi porrigens manum ipse etiam idem promisit facturum etc.

1623. 11. Die Septembris. Extraordinaria. Item dominus Langh proposuit. Im hogy Alvinczi uramat megtaláltuk, hogy ő kegyelme salutálja az kapu között az szokás szerint ő felségét, ő kegyelme jelenté, hogy volt gondja ő kegyelmének felőle, de így rendelte volna, hogy ő kegyelme Szináig megyen ki és ott salutálja ő felségét, itt pedig az salu-tatiót egy vén papra bizta, Gebauerus nevére, melynek igen szép oratiója vagyon és corrigáltam is az oratióját. Erre mondék én: Kegyelmed meg-bocsásson, de az nem lehet, minthogy nem városunkhoz tartoz az pap. Ő kegyelme arra mondá: Ha Buseus uram megcselekedheti, Kegyelmetek lássa és nekem adja értésenre. Én azután elküldöttem vicenotarius uramat fürmender uramhoz, hogy mondja meg ő kegyelme, mit kellésék csele-kednünk, ő kegyelme fürmender uram azt üzente, hogy egyáltaljában meg nem kell engedni; meggyalázásunkra volna, hogy olyan semmirekellő ember salutálná mi nevünkkel ő felségét, hanem Buseus uramra kell bizni, ha Alvinczi uram nem akarja cselekedni. Azután én elküldtem ismét vicenotarius uramat Buseus uramhoz és kérettem, hogy cselekedje meg, melyre mindjárt offerálta ő kegyelme magát. Azután onnét visszajóvén, küldtem Alvinczi uramhoz, hogy mégis mi szájunkkal kérné ő kegyelmét, hogy ő kegyelme maga szalutálja urunkat, holott pedig nem akarná, mi nevünkkel ne salutáltassa azzal az Gebauerussal, mert nem engedjük meg, kész Buseus uram inkább megcselekedni. Ő kegyelme Alvinczi uram arra

azt üzente, hogy egyáltalában ő akaratját nem mutálja, mert ad instantiam Jegendorfi cselekedtem, hogy ezt az szegény jámbort elől állassam, azért ha Buseus uram megcselekeszi, ő kegyelme lássa; de én ezt velem kiviszem és ott kinn nomine totius civitatis peroráltatok. Ad haec convocati sunt domini senatores et dominus tribunus cum senioribus communitatis, qui unanimiter concluderunt: Először még egyszer kérjük Alvinczi uramat, hogy cselekedje meg; holott nem, megmondjuk, hogy egyáltalában azt az Gebauerust ne peroráltassa, mert urunkat is megtaláljuk felőle.

1624. 29. *Februarii*. Az német főpap Buseus uram supplicál pro auctione salarii. Deliberatum: 50 cubuli, az mint Alvinczi uramnak. És az plebánia urak hordassanak fát.

1624. 13. *Dies Maii*. Dominus iudex proposuit: Én csak azért gyűjtöttem fel kegyelmeteket, hogy sokféle panaszok vannak, Alvinczi uram is jöve minap hozzám és jelenté, hogy ő Felségének volna egy jobbágya itt az város fogságában, azért ha bűnös volna, ne tartanak sokáig, ha pedig büntelen, bocsássuk el. Azért kegyelmetek lássa, mit kellessen cselekednünk, mert Béllavári is üzent felőle. Deliberatum: Látassék meg törvény szerint.

1624. 22. *Maii*. Dominus iudex proposuit: Alvinczi uram egynehányszor busított immár, hogy az mely 100 aranyat Zegei Györgyné hagyott testamentomban az deákok tanulására, azt kívánja, hogy kezéhez adjuk és ő kiküldi Bakainak. Azért kegyelmetek lássa. Deliberatum: Ha Bakay, ő maga ír és könyörög, hogy legyen segítséggel neki az nemes tanács, akkor azután örömet küldenek neki.

1624. 3. *Augusti*. Die extraordinaria Fuit frequens amp. senatus in curia.

Dominus iudex proposuit: Im ismét viszontag Alvinczi uram szörnyen sollicitál, hogy az Zagyvay hagyomány szőlőnek jövedelméből kegyelmetek adjon az tanuló deákok számára. Mostan, úgymond, vagyon egy jó tanuló deák, tokaji mester, azt promoveálni kell és adjunk vagy 200 tallért vagy pedig 100 aranyat, melyet Bakainak deputáltam vala. Kegyelmetek azért lássa, mit cselekedjünk. Deliberatum: Azt jól tudjuk, hogy mit gondoljunk Alvinczi uramról, nem leszen azért, hogy többé ne busítson bennünket, adjunk 100 aranyat ilyen conditioval, hogy az deák obligálja magát, hogy jövedőben, ha szolgálatja kívántatik, mindeneken kívül városunknak szolgálni tartozik.

1625. 23. *Mensis Junii*. Dominus iudex proposuit. Emlékezhetik kegyelmetek reá, hogy ez elmúlt napokban Alvinczi uram mint predicált legyen és bucsuzván, miket mondott, egymint három vagy két ember volna az, a ki miá az Istennek anyasszentegyháza megbántódnék, azért ha eleit nem veszik, egyáltalában ő többé nem szolgál. Mi egynehányszor küldtünk ő kegyelméhez, talán két ízben is, hogy ő kegyelme mondaná és jelentené meg, kik legyenek azok. Ő kegyelme azt felelte arra, hogy tudjuk jól. Látja Isten pedig mi nem tudjuk; azért kegyelmetek lássa, mit cselekedjünk. Deliberatum: Az nemes tanács és község közül is küldjünk oda harmadszor is és jelentse meg ő kegyelme. Ha nem, mi nem tehetünk róla; és kérjük, hogy maradjon meg ő kegyelme. Quod factum

est et promisit se remansurum. Ita ut (?) ne dominus Buseus imposterum illis susurronibus aures praebeat.

1625. 30 *Dies Augusti*. Dominus iudex proposuit: Alvinczi uram üzene, hogy az mi alumnusunk pénzt kérne, azért nem kellene hagyunk, hanem mostan vannak valami deákok, kik oda kimennek. Deliberatum: Megérdemlettük volna, hogy minket requirált volna az jó ifjú de nem cselekedte; mostan pedig bizony pénzünk sincsen, nem adhatunk.

1625. *Die 29. Septembris*. Extraordinaria mane 5 hora in Curia. Fuit frequens amplissimus senatus et incluta communitas. Dominus reverendissimus Alvinczi in propria persona volens valedicere, proposuit causam valedictionis in forma ista: Csudálkozzanak sokan azon, mi legyen az oka az én elbucsuzásomnak, melyet ezelőtt négy holnappal cselekedtem, melynek okait ím mostan kegyelmetek eleiben akarom terjeszteni. Juthat jól eszében kegyelmeteknek, hogy az 1613. esztendei országgyűlésében Pazman Péter mostani érsek igen urgeálta az harmadik religiót is, hogy szabadon folyjon mindenütt, mert Kassán ugymond két religio vagon, Luterana és Calviniana; azért méltó, hogy az Catholica is benn legyen Kassában. Akkor mindjárt convocálván az öt várost, mint szedegették ki az augustana confessióból, melyet Augustában anno 1549 az első Ferdinand császárnak beadtanak, az honnét ugyan eredeti is van az nevi, és comprobáltatott egynehány articulust, az melyeket magyar, német és deák nyelven kinyomtatván, oda felküldöttük és úgy dugtuk be szájokat, hogy csak egy igaz biblica religio vagon itt. De immár nem tudom micsoda magagondolatlanságából amaz felfuvalkodott ember, Buseus bennünket Calvinistájá (*igy!*) teszen, úgy mint ez magyar ecclesiát. 1. Talán azért, hogy ezt tanálja fel az Augustana Confessióban, hogy az privata confessiót mi meg nem tartjuk; azért mi a sugó gyónást noha meg nem tartjuk, de elég privatim való gyónás az, hogy egyenként megyünk az Istennek asztalához: mert ugyan az sugó gyónás az pápistáktól maradt. 2. Avagy talán azért teszen calvinistájá, hogy az albát fel nem vesszük? Mi fel nem vesszük, de talán ugyan tisztességes ruhát viselünk és abban ha felmegyünk, azzal sem tehet calvinistájá. 3. Avagy ezzel is, hogy mi azt nem valljuk, hogy az Cristusnak szentséges testét és vérét valóságosan orecorporali, dentaliter et capernaitice nem rágjuk. Én soha arra senkit nem tanítottam, nemis tanítok, hanem vesszük modo celeste az Istennek valóságos testét és vérét megfoghatatlan képpen az szentség által. 4. De az ki ugyan sok magam böcsületi ellen rutul firkál oda fel az városokra, melyet egy deákkal iratott, az ki meg is mondja, melyet in libro Exempla Michaelis Busei, az kit abban nevezett abban be is iratta; és abban sok több dolgok is vannak, kiben ugyan reánk kéri azt az német. Sőt ez elmúlt napokban vasárnapi predikációjában és azt mondta: vagy predikállottam az kalvinistákat vagy nem, de ezután inkább predikállok. Ezzel is nagy rettenes dolgot cselekedett, hogy az miszlókai pappal vasárnap esküdtetett házas személyeket, kivel megszegte város törvényét, melyet ha magyar cselekedett volna, bizony impune el nem ment volna mellőle, mert mi soha meg nem engednők, hogy falusi pap bejönne csak keresztelni is, nem hogy esküdtetni. De hol az büntetés? Nincs. 6. Ez is immár nyilván

vagyon, hogy éjszakának idején consiliumot csinált némely német uraimmal és úgy kísérik tanácskozássra fegyveres kézzel haza; sőt ilyen szók is estenek tőlük, hogy jobb minekünk németeknek egy lábíg meghalunk, hogy semmint kegyelmedet Buseus uram elbocsátanunk. Az melyből mi jöhet ki, akárki is jól gondolkozva feltalálhatja, hogy ez ilyen conspiratióból nagy szörnyű dolog következhetik. Az melyet az ő felsége strázsamestere is generalis uramnak megjelentett, hogy mint oltották el szövetnekeket az Kalmár Tamás háza előtt és úgy tanácskoztak. 7. Ez is nem kicsiny dolog, hogy az egyik profoz bástyán egyik álgyúban 4 golyóbist vettenek, de azt német avagy magyar cselekedte, kikeresik nemsokára. De immár, hogy ugyan megmutassa, hogy nemcsak predicál ez mi magyar ecclesiánk ellen, Calvinistákká akarván tenni bennünket, hanem scripto tenus is mireánk hárítja ezt az német, mert egy mocsos irásában, kit Tan Antal uramnak dedicált, bár inkább aludt volna, hogy olyan gyermeki viciumokkal nyálaskodott volna, hogy ott is copas (?)*) hitűeknek nevez bennünket. Így írván az verset: Nubila densa volunt dogmata calva mihi. Én bizony Calvinista nem vagyok, sem lutherista nem vagyok, mert megtanultam azt az sz. Pál irásából, hogy sem Apollótól, sem Chephastól nem kell nevezetni senkinek, hanem mi igaz keresztényeknek neveztetünk az Jézus Cristustól. Mind ezek az okok, az kik engemet vittenek erre, hogy én elbucsuzzam kegyelmetektől, ettől az jó hirrel-névvvel tündöklő szép ecclesiától, noha conditionaliter bucsuztam. De minthogy látom, minemű nagy egyenetlenség vagyon mind az respublicában s mind az ecclesiában, most ugyan finaliter valedicálok.

Továbbá ezelőtt egynehány hónappal találtuk vala meg kegyelmekeket ezen is, hogy egy tót predikátort állatnánk az tót ecclesiában, ki az magyar ecclesiát is adjuválhatná, mivelhogy ezelőtti tót predikátorok eleget szolgáltanak az német ecclesiának, de akkor csak ilyen válasszal bocsáták az suplicánsot: Alte Brauch, nem lehet. Bizony ha az alte brauchot kell forgatni, csak ezt cselekedje kegyelmekek, hogy az nemes tanács székétől az nemes község száma közül az magyarokat mind kiküldjétek és priváljátok tiszteltől. Az magyarokat szorítsák ki az nagy templomból és küldjétek az kis templomba. De hála Istennek nem oly időben vagyunk, hiszem, hogy spanyor, balon¹⁾ és idegen nemzet uralkodjék mostan rajtunk; vagyon vérünkéből származott igaz magyar fejedelmünk és Isten nem német ország, hanem Magyar országnak egyik metropolisájá tette Kassa városát. De hogy ugyan mégis sub rosa más is mondjak, mikor az magyarok közül oly agyafurt ember találkoznék, az ki azt kezdené persuadeálni és az embereknek elméjeket összeköszörülni, hogy micsodát, úgymond, ti magyarok vagytok azok, az kik mind gazdagsággal, értékkel és állapottal felülmuljátok az németeket, ti birjátok az földnek az javát, ti hazafiak vagyok és az többi etc. mit vártok ezektől; bizony elhittem, hogy hamarább megfestődnek némelyiknek az tafotával bélelt köntöse, mert mind számra nézve, lakosoknak, mind az ő

*) Kopasz?

¹ Vallon.

felsége magyar presidiumnak száma felülmulja az németeket, az kit meglátni, mikor az magyar ecclesiából kijönnek az emberek; de bár csak egyet mutassanak illet, az ki ezt persuadeálta volna valaha, soha bizony nem; nincsen is olyan ember köztünk; de közülök im értheti kegyelmetek, hogy az mint felül megmondám, mire tendál igyekezetük; az melyből semmi jó soha sem következhetik. Quod maius est, vagyon Kassa városának alumnusa kettő is ott fenn Angliában, Bakai Benedek uram és Tállyai uramék, és minap kérétek vala költségekre 100 aranyat; de csak ilyen válasszal bocsátának: Nincsen. Ismét nem régen száz tallért kérétek vala, akkor is csak szintén úgy bocsátának az nincsenel. De mindazáltal én 100 aranyra szerit tettem és megküldöttem Bakainak; az kit megis kívánok bizony méltán is. Mire való az az szőlő, az kit az templomban felfüggesztett zászló dictál és mutat; bizony nem arra, hogy az város jövedelmére fordítsuk avagy magunké költsük el; hanem az szegény tanuló deákokra költsük, de ugyan semmi sem telik benne, mert soha nincs, maga ¹⁾ ha eddig csak külön tették volna is, bizony tíz deákot is megértenek volna annak jövedelmével. De minthogy magyarnak kell, nincs; ha német volna, bizony találnánk. Csak azt is megpanaszlották, hogy ne tartson asztalt az magyar mesternek. Ugyanis német uraim csak nyugszanak, valahová kelletik, csak az magyarral szolgáltatnak, ha fejedelemhez, országgyűlésében, vármegyére, egyéb más expeditiókra kell, csak az magyar szolgál; akkor német uram nyugszik; mégis az magyart gyalázzák; maga az előtt így nem vala az dolog, hanem majd nemis tudjuk vala kicsoda német, kicsoda magyar, hanem egymást oly nagy szeretettel prosequáltak(?), hogy ugyan vetekedtenek az emberek, ki kedveskedhessék jobban egyik az másiknak. De térek az magam dolgára, ezt én nem azért mondom, mert ez kegyelmeteket illeti, hanem minthogy ő felségének is meg kell írnom okát ez én bucsúzásomnak, én ennél tovább semmi uton nem fárasztom kegyelmeteket, hanem egyáltalában elbucsztam és valedicáltam tisztemtől ilyen conditióval, hogy soha teljes életemben egy predikáló székéből ezzel az Buseússal nem predikálok, azért kegyelmetek lássa. A hatalmas Uristen adjon szeretetet kegyelmetek között, hogy egymást szerethesse kegyelmetek és hogy minden reánk következhetendő veszedelemtől kegyelmeteket megőrizze, oltalmazza, szivből kívánom és Istennek gondja viselésében hagyom kegyelmeteket. De ez az én bucsúzásom csak az én tisztemtől vagyon, mert conciviségemet le nem teszem, ha ugyan csak apostoli módra kelletik is künn predikállanom, de ugyan bejövök, az mikor az szükség kívánja.

1625. 14. Octobris. Fuit frequens amp. senatus et incluta communitas. Dominus iudex proposuit: Emlékezhetik kegyelmetek jól reá, hogy ez elmúlt napokban Alvinczi uram panaszát meghallván, Buseus uram mentességét is, kegyelmetek követeket választott generális uramhoz ő nagyságához és vicegeneralis uramhoz, mely követ urainktól az választ megértvén, hogy ő nagyságok és ő kegyelmek mint offerálták magokat, hogy jó szívvvel, szeretettel készek interponálni magokat, az mint hogy

¹ Noha.

tegnapi napon ő nagyságok és ő kegyelmek mindabban fáradoztanak, felhivatván Alvinczi uramat és kérvén, sőt intvén is, hogy mind Istent s mind jó lelkiismeretét és az következendő gonoszt, az ki ebből következhetnék meggondolván, ő kegyelme ez egyszer¹ való haragját tegye le és maradjon meg az ő kegyelme hivatalában. Ezt pedig qualificálván sok erős argumentumokkal, hogy ő kegyelmének nagy derogamenére leszen, hogy ha innét ki kezd menni, sőt az ellenkezőknek, — csak gondolja meg, — micsoda bátorságot és utat nyitnak minket és hitünket való rágalmazásra, sőt az ő religiokat is ezzel az ellenkezéssel jövődében be is kezdik férkesztetődni. De ő kegyelme Alvinczi uram ugyan egyáltaljában inhaereált annak, hogy soha egy predikáló székéből Buseus urammal nem predicál. Erre azután látván nagy keménységét ő kegyelmének, üzene ő nagysága nekem, hogy vagy harmadmagammal mennék fel ő nagyságához, úgy hivattam Zegedi uramat, Konczik Bálint, Bodnár Gergely és Wass Mihály uramékat és felmenénk ő nagyságához, ott voltak Bornemisza János uram, Zepsi János uram és Zegnei Sigmond uram, kik előtt az úr ő nagysága akaratjából Bornemisza János előlkezdé számlálni, mint és miformán kezdették el Alvinczi urammal az dolgot tractálni, úgyannyira, hogy semmit nem intermittáltak abban valami az reconciliatiohoz illendő és alkalmas dolgok voltak; sőt maga becsületét is előlhozván, édes házanépét, gyermekét, következendő történendő gonoszt, sőt ellenséginknek rajtunk örvendezendő örömeiket és ha idő fordul, szemünk eleiben forgatandó dolgokat és erősségeket, az mellyel bizonyára egyáltaljában az pápista religio is beszármazik szabados ususal városunkban, mivel pedig hogy mi is, úgymond, láttuk, hogy ilyen erősen viseli magát és semmiképpen meg nem kérelhettük, ő kegyelme ezzel confirmála minden erősséget, hogy úgymond volt immár ezelőtt is ilyen dolog, hogy egyszer, úgymond, az magyarok felől azt predikállotta volna, hogy úgy mennek az Úrvacsorájához, mint az disznók az váluhoz. Akkor úgymond, minemű oblatióval békéllettek meg, tudná az nemes tanács, mert, úgymond, ilyenképpen ment akkor is Alvinczi uram az békeségre, hogy ezután ha legkisebb dologban vétene Buseus, többé itt nem tartják, hanem bucsuja levén, elmehet; és ezt végezte volna az nemes tanács és község. Más az, hogy az mioltától fogva, úgymond, én elbucsuztam, azólta engemet csak egy emberük által sem találtak meg, melyből megtetszik, hogy semminek, úgymond, én oka nem vagyok, nem leszek is, hanem ő kegyelmek, úgymint az város. És így, úgymond az úr ő nagysága, ha kegyelmed jó bíró uram tanácsul ezt fogadta, azt kegyelmetek lássa. Így ezután értvén az ő nagyságok és kegyelmek propositiójából szívük szerint való törekedésüket, mi arra referálók magunkat, hogy nem jut olyan deliberatio eszünkben, hogy olyat végeztünk volna, de sőt bucsuzása után is becsületes atyánkfiai által megtaláltuk ő kegyelmét és kértük, hogy megmaradjon, úgyannyira, hogy ő kegyelme megis csendesedett oly conditioval, hogy Buseus uram ezután az sok mód nélkül valóságot elhagyván, az fülbesugóknak ne higgyen és mi is

¹ Vagy : ezekért ?

vegyük eleit, mert fel is találhatjuk, az kik okai az egyenetlenségnek. Az melyet mi mind ez ideig sem tudhatunk és végére sem mehettünk; melyre Buseus uramnak is üzentünk, hogy annélkül ellegyen, sőt akárkinek szavát el ne higye és ráncorból semmit se cselekedjék, se predicálják. Melyre Alvinczi uram azután való vasárnap predicált is. Azért mondánk ő nagyságának, hogy mi is készek vagyunk mégis megtalálni és ő kegyelmét inteni, kérni is, hogy ez mostani időt meggondolván, csillapodjék ő kegyelme. Azért gyűjtöttük mostanra kegyelmeteket, kegyelmetek azért lássa, mit cselekedjünk.

Collectis votis conclusum est: Azok az mi becsületes atyánkfiai, kik ezelőtt megmarasztották, most is legyenek jelen és ő kegyelmét, Alvinczi uramat kérjék, maradjon meg és ugyan megmondják, hogy mi egyáltaljában el nem bocsátjuk, Isten és ez világ előtt is megmentjük magunkat, hogy mi okai semminek nem vagyunk. Erre az követségre küldették el fűrmender uramat, Zegedi Istvánt, Wenczel Schvertelt, Caspár Rothot, Wass Mihályt és Szigyártó Demeter uramékat, kik ez conclusio szerint marasztották ő kegyelmét sok szép szókkal kérvén és persuadeálván is, mind az gonoszt, az ki következhetik, ha valamelyik fél az ecclesiából elmegyén s mind az jó, az mi következhetik, ha az egység megleszen. De ő kegyelme Alvinczi uram egyáltaljában csak azt mondá: Uraim, valamint s valahogy excusálta legyen magát Buseus uram, jól cselekedte s okosan, hogy magát nem vádolja, de az melyet én felőlem írt és huhogott, élő bizonyossággal itt vagyon, úgymond, most megbizonyítom. Sőt ez írása is, az mint az tanácsházon is jelentem, — *Nubila densa volunt dogmata calva mihi*, — bizonyára egyáltaljában ez magyar ecclesiát és engemet ért azon, holott ha én az *augustana confessiót* minden articulusiban igazán nem vallom s tanítom, az fejemen égettessék meg; de hogy luteranistának, calvinistának nem akarom hivattatni, ez az oka, hogy az én *Cristusomról* neveztetett nevemen *Cristianus* igazán akarom neveztetni; sőt hiszem *Bíró Uram*, mondotta, hogy egy scartetat vitt fel az predikáló székben, ott is abból azt bizonyította és ugyan azt mondta, hogy eretnekek vagyunk mi. Azért egyáltaljában én az én *intentumomat* meg nem változtatom, sőt ha tudtam volna, hogy országgyűlése leszen ez tájban, mert mikor elbucsuztam az *regalis* még kinn nem volt, nem vagyok oly magamgondolatlan, hogy most cselekedtem volna; mert látom mi következik belőle, de nem tehetek róla, mert az én *Ezechielem* felől való leczkémet is, az kit felvettem vala heti predikatiómban, nem vihettem véghez, az Isten bezárta számat. Erre mi az követek mégis *ultra citroque* kérvén ő kegyelmét, hogy az Istenért is mostan csillapodjék ő kegyelme, talán Isten más módot mutat az dologban; nagy sokára gondolkodván, mondá: Tudom azt, nem mód nélkül jöttem ez ecclesiában, mód nélkül sem akarok kimenni belőle, de ugyan egyáltaljában mondom, hogy én az szándékomnak noha inhaereálok mindazáltal kegyelmetekért ezt mégis megcselekedem, hogy míg az országgyűlése tart, csendességben leszek. Mondánk mi arra: Csakhogy predikáljon is kegyelmed. Mondá arra: Az szüret is immár jelen vagyon, itthon nem leszek, de ha Isten meghoz, predikállani is igyekezem.

1625. 16. Decembris. Dominus Alvincius per supplicem libellum exposuit, qualiter iam ante aliquot septimanas iniuriam suam detegens coram frequentem amplissimi senatus et communitatis in negotio controversario inter ipsum dominum Alvincium et dominum Buseum exortare. Rogans velit iam semel finaliter istam causam bene pensitans (?) se se ita resolvere, ut iam tandem finem bonum consequi possit. Deliberatum: Még egyszer találjuk meg Alvinczi uramat, kérvén, hogy ő kegyelme maradjon meg. Erre küldötték el Miklós Zócs uramat és Miskolczi Gergelyt, Debreczeni Jánost és Király Gáspárt, kiknek ő kegyelmek sok szók után ily választ adott, hogy ha Buseus uram az templomban publice azt mondja az predikáló székéből, hogy nem ez itt való magyarokat és magyar ecclesiát-értette a calvinista hiten és az szerint az tanításban correspondeál és egyetért, az mint ő kegyelmek tanít, tehát kész az békességek.

1626. 9. Februarii. Fuit frequens ampl. senatus in curia. Dominus iudex proposuit: Tegnap napon jöve hozzám Alvinczi uram és ő felsége nevével intimálta, hogy minden gazdáknak meghagyjuk, hogy ki-ki az ő szállójának nevét szolgástól felírja, és valakinek valami bántása leszen, mindjárt bíró uram ő felségét találja meg és annak egyáltaljában esküvéssel mondotta ő felsége, hogy nagy büntetéssel megbüntetteti, mert megvagyon hagyva, hogy minden pénzen éljen. Deliberatum: Méltó meghagynunk az embereknek. Nem igaz volt.¹

Deinde dominus iudex proposuit: Im ő felsége mindjárt bejön, kegyelmek lássa, mint excipiáljuk és ki excipiálja, mit adjunk ajándékon. Deliberatum: Az régi szokás szerint lovasok menjenek eleiben, az 4 fertály fellegyen. Excipiálja Almási István és Konczik Bálint uram oda kinn a mezőn. Az kapu között Alvinczi uram.

1626. 22. Maii. Die Extraordinaria. Értettem, hogy Alvinczi uram tegnapi napon igen nagy haraggal predikált, azért kegyelmek, az kik benn voltak, tudják; azért mondja meg kegyelmek. Domini uno consensu, qui in contione fuerunt, nempe Valentinus Konczik, Gregorius Miskolczi, Michael Was et Petrus Molnár dixerunt: Az Istennek ítélő széki eleiben citálta az magistratust, ezért, hogy, úgymond, szakadás leszen az ecclesiában egy gonosz ember miatt és kétszer is protestált, hogy ha eleit nem vesszük, az Isten széki előtt adjunk számot, mivel szintén mint Ariusnak tudománya, úgy az is kevélysége miá, úgymond, nagy szakadást teszen. His auditis deliberatum: Mostan az ünnepek előttünk levén hallgassunk, azután lássunk az dologhoz. Szánja Isten, hogy az mi fizető szolgálunk parancsoljanak minekünk.

1626. 11. Maii, die extraordenaria. Dominus iudex proposuit in frequente ampl. senatus et inclytæ communitatis: Nyilván lehet kegyelme-
meteknél, hogy immár sok időtől fogva annyi keserves szízzel értjük Alvinczi és Buseus uram között való controversiat és juthat eszében kegyelmeknek, hogy ez elmúlt időkben az országgyűlésben levén követ uraimék, akkor, mely stricte bucsuzott Alvinczi uram, de mégis szép szóval akkoron lecsillapodának az sok főembereknek intercessiójára, de

¹ Ez a mondat más ténzával, de ugyanazon kézzel.

ím nem régen ujonnan Alvinczi uram az Isten székéből a magistratust az Istennek ítélő széki eleiben citálta, hogyha ennek a tűznek megoltásában nem forgolódnék. Azért kegyelmeket lássa, mit cselekedjünk. *Deliberatum*: Hivassuk fel először Alvinczi uramat, azután ő kegyelmétől megértvén, ki legyen az controversiának az oka és ő kegyelme miért bucsuzik. Buseust is hívják fel, megértsék az ő mentségét is. *Ad haec* felhivatván Alvinczi uramat, kinek bíró uram szólván, kéré, hogy adja okát és jelentse meg, mi legyen az oka az ő kegyelme bucsuzásának. *Dominus Alvinczi* refert se ad priora superioribus temporibus, quae protulit coram senatu et inclyta communitate, quod ipse Buseus sit causa dissensionis, nam me praesertim et hungaros nationes calvinistas solet nominare et tota eius semper sarcasmis plena est rancor concionans. Én azért nem jöttem fel az kegyelmeket becsületes személye eleiben, hogy itt szót szaporítsak, hanem ugyan csak ez az fundamentuma az én bucsuzásomnak az én társaim képében, hogy Buseus uram az szép egyességet fenéktől fogva felfordította köztünk, az mely egyesség mint floreált ek-eddig az két natio között, tudhatja kegyelmek, hanem ő Buseus egyedül az, ki ugyancsak egyedül bosszuságból mind engemet, mind az magyar hallgatókat erővel kálvinistákká akar tenni. Én hívom az Istent bizonyságul, hogy ekkeddig egyebet nem tanítottam, hanem az mit ez őt szabad királyi város acceptált, az augustana confessiót minden punctaiban megtartottam, megtartom míg élek is. De ez minapi prediciójában is azt merete mondani, hogy mi az pad alá bujtatjuk az Istent; ez minemű káromlás, kiki meggondolhatja; nem bujtatjuk, mert én ezt hiszem és tanítom, hogy az egy hatalmas Isten, ki igaz ember és Isten mindenütt elválhatatlanképpen jelen vagyon igaz Isten, igaz embersége szerint és hogy nem köttetett egy helyhez, hanem mindenütt realiter omnipraesens est és soha egymástól el nem válik az emberség az Istenségtől. Az Úr vacsorájában ilyen értelemmel voltam, vagyok és tanítok, hogy az sumptióban igaz valóságos szentséges testét és vérét vesszük megfoghatatlanképpen az ő szent szava szerint és hogy nem pusztá jelét; hanem ugyan valóságot vesszünk lelkünk üdvösségére. De hogy amaz capernaiticam manducationem et crassam illam ubiuitatem nem amplectalom, avval legyek kalvinista, ítélje meg az Isten, én bizony sem luterista, sem kálvinista nem vagyok, mert megtanultam az sz. Írásból, hogy sem Czeplastól, sem Apollo nem kell neveztetni, hanem az Jesus Cristustól. Tudom azt is, hogy Luther Márton Istennek drága edénye volt, ki által az evangeliumnak szép tündöklő vigasságának ereivel az Leo pápát és annak dögleletes tudományát megkezdette rontani és minekünk nagy promotorunk lőn az Istenhez való buzgóságban. De Philippus Melanthon Isten meg melléje rendelvén, noha minden írásokból kitetszik, hogy nem mindenütt egyeztek, mindazáltal nagy szépen és hasznosan építették az Istennek anyaszentegyházát. Nem úgy, mint Buseus uram, az ki csak egyáltaljában rancorból nemcsak predicálásában, hanem írásiban és magaviseletével is egyenetlenségre és separatióra hozza; szánja az Isten. Azért mi haszna, hogy sokkal szaporítsam szómat; abból is egyáltaljában kitetszik, hogy discordiának ő az autora, hogy az mely ezelőtt miszlókai pap vala, szegény, hogy alájótt

volt Zablerus uram, megbeszélvén itt az állapotot, megmondta, hogy engemet is, Alvincziust requirád, mert megszokta, úgymond, az ilyen jövevényeket segíteni, ment Buseus uramhoz először. Buseus uram ajánlotta magát, hogy promoveálja az miszlókai papságra, csak legyen várakozásban, mondá az szegény frater: Addig uram valami sustentatióra is gondot kellene viselnem, mert szegény kézzel birok. Zablerus uram commendálása szerint azért Alvinczi uramhoz megyek, talán ad mégis valamit. Erre mindjárt Buseus uram mond: Si vis esse fidelis, videas, aut esto calidus, aut frigidus, si eo ibis, ad me non redibis. Az melyet az az szegény frater hittel is confirmálva megmondott és kegyelmeknek is kész volt volna megmondani. Hiszem immár nyilván vagyom ez, hogy nem más, hanem engemet ért és tart kalvinistának. Azért egyáltalában kegyelmek lássa, de én soha többé nem predikállok, hanem léssen egy bucsuzó predikátióm, maradjon meg az jó uram, de én bizony vele együtt nem predikállok, sem az én szolgatársaim. Ad haec dominus iudex dixit: Kegyelmedet kérjük egy kicsinnyé legyen várakozásban odakünn. Quod libenter facturum se promisit dominus Alvinczi.

KEMÉNY LAJOS.

PALINODIA (= MEGISMÉTELT ÉNEK) A PALINODIÁRÓL.

Dr. Dézsi Lajos e folyóiratnak legutóbbi füzetében az irodalomtörténeti hypothesisek gyártásában szükséges óvatosságról szólván,¹ engem állít tanítványai elé elriasztó példaképül, mint a ki a hypothesisgyártásban Gyöngyösi Palinodiájának magyarázatával² a legnagyobb és legkirívóbb recordot értem el.

Az igazság érdekében szívesen elviselném ezt a kitüntetést, annyival is inkább, mert enyhíti helyzetemet, hogy nem rosszabb társaságban, mint az Arany Jánosé, Négyesy Lászlóé, Ballagi Gézáé kerültem (az egyébként is, elismerem: humanus és szelíd) pelengérré: azonban annyira nem vagyok Dézsi idevágó fejtegetésének helyességéről meggyőződve, hogy kénytelen vagyok szót emelni ellene.

Ismertetvén Arany János nézetét, mely szerint Gyöngyösi Palinodiája = visszaéneklés, visszavonása az Eszterházy Pálra régebben pazarolt dicséreteknek, megemlítvén, hogy hozzászóltak még a kérdéshez Fülep Imre, Négyesy László, Ballagi Géza, Rupp Kornél stb., azt mondja Dézsi, hogy mindezekéi ép olyan elfogadhatatlan és felesleges föltevések, mint az enyém, a ki Gyöngyösi Palinodiáját megismételt éneknek, ének-megismétlésnek magyaráztam. Nincs is ezekre, szerinte, semmi szükség. Mert olvassuk el figyelemmel Gyöngyösi Ajánló levelét, ennek következő részlete mindent megmagyaráz:

»Régi magyar mondás: a vén hegedűs mindennap egy nótát felejt, és a mit von, azt is hibásan vonja. Kihez képest az idős pöéta sem

¹ *A magyar irodalomtörténeti kutatás feladatairól.* 1902. szept. 23-án tartott egyetemi megnyitó előadás. Irod. tört. Közlemények. 1904. 9. 1.

² *Gyöngyösi István »Palinodiá»-ja.* Urania. 1901. 10. sz.

szökdésceltetheti oly kényes lábakon a verseket, mint a gyermekded Apollo . . . Következendőképen én se lehetek most azokban oly furcsa, a mint annak előtte . . . Mindazonáltal így is, hogy semmi a vén hegedős szokását, inkább igyekeztem követnem a jó vén lónak természetét. Amiképpen az, ha meg nem eheti is elegendőképpen abrakját, de megröhögi mégis azt . . . Hasonlóképpen bennem is (a Nagyságod palatinusi új méltóságán örvendező mások verseinek előttem való olvasására) annak a vérnek még meglevő csöppecskéje, melyet Medusa vérevel egyveledett Pegasus forrásából iffiabb esztendőkből hörpintettem vala, nem lehetett eltűrnöm, hogy annak ingerléséből még egyszer a vers-íráshoz ne kezdtem volna . . .»

»Tehát hosszas pihenés után — mondja Dézsi — újra énekel a költő. Ez a palinodia, vagy újraéneklés. Ez semmi adattal sincs ellenmondásban s a nagy időköz is megvan, mely e panaszkodást érthetővé teszi, t. i. 1664-ben írta a »Murányi Vénus«-t és 1681-ben, tehát 18 év múlva, a »Palinodiá«-t. Tehát a költőnek ugyanolyan kijelentése ez, mint a Vergiliusé:

»Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena . . .«

vagy a Zrinyié:

»Én a ki ez előtt ifjú elmével
Játszottam szerelemnek édes versével
— — — — —
Mostan immár Marsinak hangosabb versével
Fegyvert s vitézt éneklek . . .«

vagy Aranyé:

»Toldi jut eszembe, kiről még ifjonta,
Játszi elmém könnyű énekét elmondta:
— — — — —
Oh ha még egy olyat énekelni tudnék!«

Csodálom, hogy egy olyan éles eszű és kiváló képzettségű irodalomtörténétíró, mint Dézsi Lajos, a ki még hozzá szóban levő értekezésében épen az irodalomtörténeti kutatás módszereiről praelegál, nem vette észre, hogy fentebb ismertetett fejtegetéseivel ugyanabba a hibába esett, a melyet másokban hibáztat és megró.

Hiszen a mit a Palinodiáról saját nézeteképen előad, azzal nemcsak hogy nem dönti el a kérdést, hanem egyenesen az általa kárhozottat hypothesiseket szaporítja újabb hypothesisekkel.

Egész magyarázata azon a föltevésen alapszik (e nélkül tökéletesen tárgyaltan és értelmetlen is lenne), hogy már az 1681-ki kéziratban rajta volt a *Palinodia* cím, a mit valamivel feljebb maga ilyen félfő tartózkodással fejezett ki: »Hátha az 1681-ki kéziratban is rajta volt a Palinodia!«

Honnan tudja, hogy rajta volt? . . . Mivel bizonyítja?

A mi bizonyíték erre nézve (Dugonics »előíntés«-ében) fennmaradt az épen a mellett szól, hogy 1681-ben még nem volt a költemény címe előtt a *Palinodia* szó; nem a *Prosopoeia Hungariae* sem.

Az 1681-ben Sopronban írt Szirmay Antal-féle kézirat legalább egyenesen így kezdődött: »Maga gyámoltalanságát kesergő . . . stb.« Az 1695-ki lőcsei első nyomtatott kiadásban — mondja tovább Dugonics — Gyöngyösi, »kézírásának címjét megmásolta, görögösen kezdvén annak elejét.« Később meg csodálkozik is a felett, hogy Gyöngyösi a nyomtatott kiadásban »kis Irásának . . . oly pompás görög czégért kötött.« Igaz ugyan, hogy Dugonics fejtegetéseiben kerülnek tévedések, de ezeket a helyeket semmiféle alapon sem tudjuk tévedésnek minősíteni.

Ennyit Dézsi *első* hypothesiséről. A mit *ilyen* alapra építhet, természetesen csak kártyavár lehet.

Ezzel felszólalásom érdemi részét el is intéztem. Minden következtetés, a mit a fentebb jellemzett, teljesen önkényes és semmivel nem bizonyított föltevésre, — arra t. i. hogy már az 1681-ki kéziraton rajta volt, rajta kellett lennie a Palinodia szónak, — alapítunk: magától elesik, szertefoszlik »a híg levegőbe vegyülvén.«

Ennélfogva mint mellékes dolgot már csak egészen mellékesen érintem, hogy Dézsi kártyavárának még strukturája sem valami szerencsés. Nem pedig azért, mert voltaképen nem más, mint egy *második* hypothesis;¹ egyéni föltevése annak, hogy Gyöngyösi 1681-ben azért nevezte Palinodiának költeményét, mert már régen (1664 óta) nem énekelt, tehát hosszú pihenés után *újra, ismét* énekelt. Azt azonban, hogy Gyöngyösi *így* értelmezte a palinodia szót, ismét nem támogatja semmi egyéb bizonyíték. Pedig kellene, hogy támogassa, mert ugyan erősen bizonyítandó, hogy a palinodia másik két, szokottabb jelentése mellett Gyöngyösi miért folyamodott a legszokatlanabbhoz.

Dézsi t. i. nem egy bizonyos themának vagy költeménynek újra-éneklését érti a szó alatt, nem is visszavonását, visszaéneklését valamely megbánt nyilatkozatnak, dicsőítésnek stb., hanem általában, elvont értelemben újra megszólalásnak, hosszú hallgatás után isméténeklésnek magyarázza. Vagyis Gyöngyösi költeménye, szerinte, sem nem olyan palinodia, mint a 48-as párt publicistájáé, a ki 1867 óta évről évre megújítva hangoztatja az ismert közjogi sérelmeket (»megismételt ének«), sem nem olyan, mint a Bánffy Dezsőről, mint az »Új párt« vezéréől manapság írt ellenzéki panegyriszek, melyek visszavonják, megmásítják a Bánffyra mint miniszterelnökre *egykor* szórt bántalmakat (»visszavonó ének«), hanem olyan értelemben veendő, mint mikor Küry Klára két hónapi fürdőzés után újra megszólal, újra énekelt: énekelvén nem azt, a mivel a szezon befektette, teszem azt a Lilit, hanem egészen mást p. o. a Bibliás asszonyt.

A Vergiliustól, Zrinyitől, Aranytól segítségül hívott eposzi közhelyeknek (»Ille ego, qui quondam . . .«, »Én a ki ezelőtt . . .«, »Toldi jut eszembe . . .«) bizonyító erejük és értékük itt nincsen; mert nem »hosszú hallgatás után való újra megszólalást«, hanem az ifjú- és öregkori költészetük közötti különbséget akarták az illető költők velük

¹ Valóságos, »Magyar mac-ádám munka: sár saron«, — idézném a fejtegetés ingatagságára czélozva a *Déliabok hőseiből*, ha nem venné Dézsi rossz néven.

kifejezni. Nem is szólva arról, hogy palinodiának egyikőjük sem nevezte költeményét.

De még ha elfogadhatóvá tenné is Dézsi saját felfogását, ha elhítené is velünk, hogy Arany p. o. mint epikus szintén joggal nevezhette volna a későn megjelent Toldi szerelmét Palinodiának stb., minden bizonyítása, minden elmés magyarázata merőben kárba veszett, mert visszatérve álláspontjának, felfogásának alapjára és egyúttal legnagyobb gyöngéjére: azt, hogy a Palinodia cím már az 1681-iki kézíraton is rajta volt, azt semmivel sem bizonyítja.

Fentiek után, úgy hiszem, felesleges hangsúlyoznom, hogy felfogásához nem csatlakozhatom, vele ebben a kérdésben egyet nem érthetek.

Nem csak; hanem fejtegetése, hypothesisei, mint egy újabban megjárt téves út tilalomfája, egyenesen megerősítenek abban a tudatban, abban a meggyőződésben, hogy Gyöngyösi Palinodiája, illetőleg ennek címe más-képen nem magyarázható, sem meg nem fejthető, mint a hogy bizonyítékokra támaszkodva, az Urania 1901. évfolyamában megfejteni megkíséreltem.

Vagyis: meggyőződéssel vallom ma is, hogy a palinodia szó Gyöngyösi költeményének az élen »megismételt ének«-et, »énekismétlést« jelent; hogy Gyöngyösi 1695-ben azért adta ezt a címet 14 évvel előbb írt költeményének, mert hasonló, sőt vígasztalanabb helyzetben levén az ország, mint volt 1681-ben, nagyon is érezte a versnek actualitását s megismételte, meg akarta benne ismételni a még mindég hatalmas (sőt időközben még befolyásosabbá lett) szárnyas griffhez intézett esdekléseket. Ez bírta rá a kinyomatásra is.

Minden történeti adat, minden külső és belső bizonyíték e mellett a felfogás mellett szól: ellene egy sem. Hogyan és miképen, nem ismétlem itt el, mert többször említett helyen a kérdés csekélyebb fontosságához mérten talán túlságba is vitt részletességgel és bőbeszédűséggel már egyszer elmondtam mindent, a mit elmondani a dolog megvilágításához szükségesnek véltem.

Egy adatot azonban, melyre épen Dézsi Lajos hívta fel a figyelmet, nem mulaszthatom el, hogy pótlásul még ide ne iktassak.

Egy a XVII. század végéről, tehát épen a Gyöngyösi korszakából származó siralmas hazafiúi énekben (*Protestánsok üldöztetéséről*) a következő pár strófát olvassuk:

»Oh ti fejünk felett forgó magas egek,
Sűrű bánatinkat nevelő fellegek,
Földi és mennyei sokszámú seregek —
Én velem sirásra nossza, siessetek.

Nossza, kiki velem induljon sirásra;
Ugyanis ki készül akkor vigasságra,
A seregek Ura mikor hiv bánatra,
S minden fejet juttat gyászos koporsóra.

Ki mondana akkor ékes melodiát,
Midőn menny és a föld fü palinodiát?!
Nem készít Thália tréfás komédiát,
Midőn Melpomené formál tragédiát.*

Ime, midőn egy egykorú népies és valószínűleg nagyon elterjedt vers¹ *palinodiának* nevezi a kor keserveiből fakadó, sokszor megújuló panaszos és siralmas énekeket, midőn ugyancsak e vers szerint az időtájt a »menny és föld« összes lakói egyebet se csináltak: csak az egy Gyöngyösinek ne lett volna szabad *palinodia* címen megújítani, az ország szájába adni keserű panaszait, esdekléseit, csak ő ne »fúhatott« volna honfíui bánatában »*palinodiát*«?!

Sőt annál inkább kapóra jött neki ez a címkezés, mert mint az idézett versből kitetszik, az abszolutizmusnak abban a gyászos korában, midőn a panasz, a siralom vagy meg-megújult, vagy épen állandó volt a magyar nép, a szorongatott, az ezerféle politikai csapástól sújtott magyar ember ajakán, a köztudat nem csupán egyszerű »megismételt éneket«, hanem egyúttal »siralmas éneket«, afféle jeremiádot értett a *palinodia* szó alatt. Épen olyat, a milyen a Gyöngyösi allegóriája. Erre vallanak utóbbi címének későbbi elváltozásai is, mint »*Palinodia Hungariae*«, »*Palinodia tristis Hungariae*« stb.

Ha még mindég van valaki, a ki a *Palinodia*-kérdést ezek után is eldöntetlen problémának, rejtélyekkel tele tengeri kígyónak tartja: én nem tartom annak s épen azért nem is kívánok még egyszer sem ciceronéja, sem impresszáriója lenni.

SZEREMLEY BARNA.

* * *

Jó öreg Gyöngyösi ha tudta volna, mennyi tinta- és papirfecsérlésre ad okot a »*Palinodia*« elnevezéssel, bizonyára gondolkodóba esett volna s más címet adott volna művének. Mi a hypothesisek sokaságától megijedve, mellékesen tettünk erre néhány megjegyzést egy értekezésünkben. Szeremleyről is megemlékeztünk, nem mintha »pellengérré akartuk volna állítani«, hanem mivel ő foglalkozik legbővebben (»bőbeszédűségét« maga elismeri) több mint 16 hasábon ez elnevezéssel. Hogy megjegyzésünket nem hagyja szó nélkül, arra el voltunk készülve, először mert láttuk, hogy szerelmes a maga hypothesisébe, másodszer mert már abban az értekezésében megírta, hogy boldogult Rupp barátunk felhívta őt, hogy »ha az új nézet valamikor kifogás alá esnék s kritikát provokálna, legyen védőügvéde«. Ime itt a prokátor védőbeszéde, telve sok mindennel, még a napi politika kérdései, »a 48-as párt publicistája« Bánffy és az »Új párt« sem maradván ki belőle; szó esik benne a »mac-ádám«-ról, sőt egy jegyzetében »sárral« is dobálózik. Nem követjük őt erre a térre, csupán néhány megjegyzésre szorítkozunk. Arany társaságára ne hivatalozzék Szeremley, mert a kérdés legfontosabb részében (*Palinodia* = vissza-

¹ A melyet, hogy Gyöngyösi is kétségtelenül jól ismert, hangjának, tartalmának, de kivált szerkezetének a *palinodiával* való több meglepően egyező vonása bizonyítja. Amabban p. o. a Magyar Sion siránkozó leánya szerepel, emebben »a maga gyámoltalanságát kesergő« Nympha; egyikben a »kevély Babilon«, másikban a Sas a kegyetlen elnyomó, a kik ellen amott az Isten országának elkövetkezése, emitt a Kardos griffnek érkezése ígér és hoz enyhítő balzsamot; amabban egy »babiloni követ«-nek, emebben Mercuriusnak beszédét halljuk stb.

éneklés) épen őt czáfolja, Füleppel, Négyesivel, Ballagival voltaképp egy hajóban evezünk, mivel a palinodia második jelentését fogadjuk el mi is, csak az alkalmazásban térnek el utaink.

Szeremley szerint az én megjegyzésem azon feltevésen alapszik, hogy az 1681-iki kéziratban rajta volt a Palinodia cím s czáfolja e feltevés valószínűségét. De én ezt nem állítom (»Hátha az 1681-iki kéziratban is rajta volt a Palinodia«), ő határozottan tagadja, noha az eredeti kéziratot egyikünk sem látta; Dugonicsra hivatkozik, holott ismeretes, hogy Dugonics »az észnek szerkeztető tudományához folyamodván«, sokszor sajtószerűen okoskodik, sokszor zavaros is, mint itt is: Gyöngyösi kiadása első kötetének LIII. lapjából ugyanis azt hinnők, hogy Gyöngyösi saját kéziratát használta, holott a IV. és XXXII. lap szerint csak másolatát. De miért függne megjegyzésünk igazsága *egyedül* a soha nem látott kézirattól? Nem rajta lehetett azért a Palinodia cím az első nyomtatott kiadáson? Vagy a másodikon? Akkor már nem lehetne szó újraéneklésről? Miért? Vagy Szeremley Dugonicscsal, a kit Sándor is követ, az 1695-iki löcsei kiadást tartja első kiadásnak? Feltehető-é, hogy olyan költő, a kinek műve egy évben két kiadást is ér, 1681-től 1695-ig pihentesse művét, mikor a patronus is megvolt hozzá? Nem az 1681-iki kiadás megjelenésére mutat-e pl. az 1763-iki budai kiadás címlapján is rajta levő következő kifejezés: »Gróf Eszterházy Pál Urnak . . . ajánlja Nemes Gömör Vármegyének a most itt levő Ország Gyűlésére küldetett egyik Követe Gyöngyösi István«. Ez az országgyűlés tudvalevőleg 1681-ben volt. Ebben a kiadásban az ajánlólevél is benne van. Honnan vette? Az 1695-iki elsőből (!) nem vehette, mert abban Dugonics szerint nincs, a soproni másolat kiadása sem lehet, mert azon meg nincs Palinodia cím! Nem természetesebb következtetés-é, hogy az első, mondjuk: 1681-iki kiadás lenyomata ez? Ennek valamelyik lenyomatában módosulhatott a cím is.

A kérdés másik részére azt jegyezzük meg, hogy a palinodiának csak egy »szokott« jelentése van, t. i. visszavonó ének, a többi (az énekismétlés vagy újrakérés épen úgy, mint az újraéneklés) többé-kevésbé mind szokatlan, de ismerünk több ilyen szokatlan jelentését, sőt egész énekgyűjteményt szokatlan jelentésű címmel. Hogy Gyöngyösi hogyan értelmezte a Palinodia szót, azt Szeremleynek sem sugta meg, mi legalább Gyöngyösi saját szavaira építettük magyarázatunkat.

De nem folytatjuk tovább. Szeremley az olvasó érzékét még ráadásul Küry Klára fürdőzésével, »Lili«-vel és a »Bibliás asszony« emlegetésével csiklandoztatja, e téren nem követjük, bár előbbi értekezésének e helye: »Meg vagyok róla győződve, hogy ha Arany Jánosnak annyi új adat állott volna Gyöngyösi életéből rendelkezésére, a mennyi ma nekünk stb., a Palinodiáról szóló véleményét bizonyára másképp alkotta és formulázta volna meg«, bennünket is csábított operette-idézetre, de e folyóirat tudományos niveauja visszatart az efféléktől, még ha a protestáns énekes előre salválna is érte ezzel a kijelentésével:

Ki mondana akkor ékes melodiát,
Middőn menny és a föld fű palinodiát?

DÉZSI LAJOS.